+38 (044) 223-29-17
info@ises.org.ua
ises.org.ua
facebook.com/ises.org.ua

ІСЕД | Інститут суспільно-економічних досліджень

ПРОГНОЗ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

2016
№ 1

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ У 2016-2017 РОКАХ

КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ

Розвиток світової економіки у 2016 році відбувається під впливом геополітичної нестабільності, внутрішніх, насамперед – фінансових, проблем у більшості країн, ринки яких розвиваються, що обумовлює погіршення макроекономічної ситуації та посилює девальваційний тиск на їхні національні валюти (найбільшу девальвацію демонструють країни СНД, Туреччина, ПАР, Бразилія та Аргентина).

Прагнення країн підтримувати економічне зростання веде до посилення конкуренції на ринках, що призводить до перевищення пропозиції над попитом на сировинних та товарних ринках і, зрештою, до падіння світових цін, що спостерігається вже третій рік поспіль.

Дані явища обумовлюють несприятливу зовнішньоекономічну кон'юнктуру для української економіки, що посилюється внутрішніми кризовими процесами та неспроможністю влади впоратися з даною ситуацією.

Розвиток економік світу

Єврозона. Економічна активність у Єврозоні, що займає провідне місце в українському експорті, у 2015 році прискорилося до 1,5% проти зростання у 2014 році на 0,9%. Це стало наслідком впровадження заходів із стимулювання економічної активності у напрямку підтримки внутрішнього попиту та продовження терміну дії програми кількісного пом'якшення грошово-кредитної політики. В подальшому передбачається збереження тенденції прискорення зростання – на 1,7% у 2016 році.

Росія. Різке погіршення економічної активності в РФ зумовлено, як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками: скорочення світових цін на нафту, введення санкцій з боку розвинених країн по відношенню до РФ, що, відповідно, позначилося на падінні ВВП РФ у 2015 році на 3,7% проти зростання на 0,6% у 2014 році, скороченні внутрішнього попиту, знеціненні рубля та поширенні цінової дестабілізації. У 2016 році очікується збереження падіння ВВП РФ на 1% та подальша помірна девальвація рубля.

Близький Схід. Продовження бойових дій на Близькому Сході та різке скорочення цін на нафту позначилось на економіках даного регіону, які залежать від видобутку нафти. Це вплинуло на звуження внутрішнього попиту та уповільнення економічної активності цих країн (зростання економіки даного регіону у 2015 році – на 2,5% проти зростання на 2,8% у 2014 році). У 2016 році очікується поступове зниження напруги в даному регіоні, що дозволить збільшити темпи зростання до 3,6%.

Китай. Відбувається поступове уповільнення зростання, що зумовлює переорієнтацію політики країни з пріоритетного розвитку інвестицій та обробної промисловості на споживання і послуги. Це вплинуло на пришвидшення ринкового знецінення юаня та стрімкого зниження фондових індексів даної країни (зростання економіки Китаю у 2015 році – на 6,9% проти зростання на 7,3% у 2014 році). Продовження

даних процесів прогнозується й у 2016 році – зростання ВВП на 6,3%.

Африка. Сировинний експорт країн Африки останнім часом характеризується погіршенням динаміки на фоні негативної ситуації на світових товарних ринках. У поєднанні зі складною соціально-політичною ситуацією в деяких країнах Північної Африки, це зумовлює помірні темпи зростання економіки континенту із тенденцією до уповільнення (зростання у 2015 році – на 1,3% проти зростання на 1,5% у 2014 році, у 2016 році очікується на 0,7%).

США. Економіка США демонструє помірні, але стабільні темпи зростання (у 2015 році – на 2,5% проти зростання на 2,4% у 2014 році). За рахунок розширення внутрішнього попиту прогнозується зростання ВВП країни у 2016 році на 2,6%.

Перспективи співпраці України з МВФ

В рамках співробітництва України з МВФ передбачається використання механізму Розширеного Фінансування (чотирирічна програма з обсягом фінансування у 17,5 млрд. дол. США), що покликаний підвищити рівень міжнародних резервів, посилити заходи для покращення стану платіжного балансу України та подолати структурні проблеми, завдяки проведенню низки реформ.

У 2015 році передбачалося отримати 8,3 млрд. дол. США, проте, фактично було отримано 6,7 млрд. дол. США. Перший транш – 5 млрд. дол. США – Україна отримала у березні, другий – 1,7 млрд. дол. США – у серпні. Ці кредити були спрямовані на нагальні бюджетні потреби та поповнення міжнародних резервів. Через неповне виконання вимог МВФ та затримку бюджетного процесу, в грудні не було отримано черговий транш сумою 1,7 млрд. дол. США.

Передбачається, що у 2016 році співпраця України з МВФ продовжиться в рамках цієї програми, але, через можливі політичні ускладнення в Україні, існують різні варіанти розвитку відносин: подальше затягування процесу отримання кредиту на тлі посилення вимог МВФ до України або перегляд програми та розширення обсягу кредитування на 2016 рік вже на нових умовах.

Світові товарні ринки

Нафта

Показник

У 2015 році ціна на світовому ринку нафти зменшилася на 39,5%. Цінова динаміка на ринку нафти впродовж року мала два характерних етапи: зростання з 48 дол. США за барель у січні до 65 дол. США у травні, а потім – обвальне падіння до 38 дол. США у грудні, що сформувало середньорічну ціну 2015 року на рівні 52 дол. США проти 99 дол. США у 2014 році.

Динаміка світових цін на нафту, $ за барель

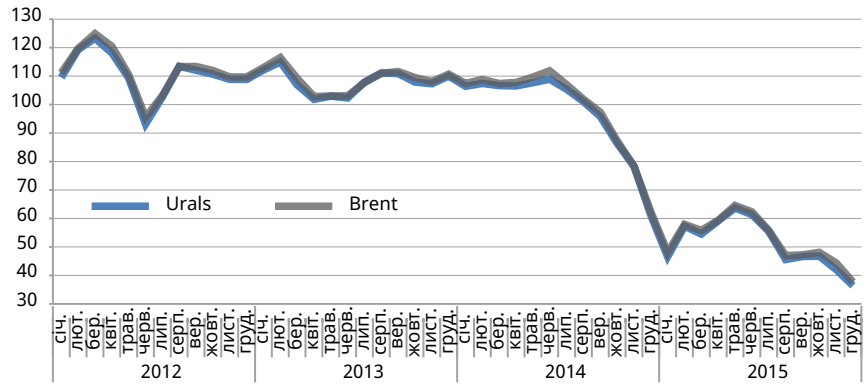

Причини

Ціни знижувалися під впливом посилення дисбалансу попиту та пропозиції (надвиробництво нафти на фоні низької економічної активності, зокрема КНР, та поступової переорієнтації на альтернативні види енергії), підвищення ставок ФРС, гальмування Єврозони, загальної напруженості на фінансових ринках, яка посилювалася «поганими» новинами з Китаю. Ситуація на ринку дійшла стану, коли необхідним є досягнення компромісу між виробниками у пошуку приведення ринку у стан рівноваги.

Прогноз

У I півріччі 2016 року зберігатиметься надмірність пропозиції на ринку нафти, зважаючи на поступове нарощування пропозиції з боку Ірану через зняття санкцій; відсутністю консенсусу в ОПЕК щодо скорочення видобутку; надвисокої пропозиції з боку країн не членів ОПЕК, в першу чергу, РФ; присутність на ринку «тіньової» дешевої нафти походженням з Близького Сходу. Водночас, у II півріччі припускається скорочення пропозиції сланцевої нафти з США, зміна політики ОПЕК щодо квот (можливе їх скорочення у середині року, але все залежатиме від виробників). Середньорічна ціна на нафту у 2016 році прогнозується на рівні 35-40 дол. США за барель.

Вплив на українську економіку

З шести вітчизняних НПЗ впродовж 2015 року працював лише один, Кременчуцький НПЗ, тому здешевлення нафти на світовому ринку не матиме прямого впливу на українську економіку. Але, опосередковано, зважаючи на те, що Україна є нетто-імпортером нафтопродуктів – це позначиться на зменшені вартості нафтопродуктів та природного газу обрахованому в іноземній валюті (більше половини потреби України в даних товарах покривається за рахунок імпорту).

У свою чергу, ефекту від зниження ціни на нафту та нафтопродукти вітчизняні споживачі не відчують через нівелювання ефекту здешевлення по причині значної девальвації гривні та зростання податкового навантаження (акцизний податок), що не дозволить адекватно знизити ціну у гривневому еквіваленті на сировину на внутрішньому ринку.

Залізна руда та метали

Показник

У 2015 році світові ціни на сталь знизилися на 31,5%, залізну руду – на 39,7%.

Причини

Динаміка цін на залізну руду пов'язана зі зростаючою пропозицією та падінням попиту, зокрема з боку КНР, яка є рушієм залізорудного ринку. Зниження попиту з боку Китаю пояснюється як збільшенням запасів в портах країни, так і посиленням торгових обмежень для експорту китайської сталі. До інших факторів впливу на залізорудний ринок відносять введення в експлуатацію австралійського проекту Roy Hill – нового постачальника залізної руди на світовий ринок.

Світовий ринок чорних металів відчуває тиск слабкого попиту на металопродукцію та надлишок потужностей у багатьох країн, що формує надвиробництво на світовому сталевому ринку та спадну динаміку цін.

Прогноз

Низький рівень цін на сталь формуватиме надлишкова пропозиція сталевої продукції (насамперед, з боку Китаю) на фоні слабкого попиту, низьких цін на нафту. Падіння цін на сталь у 2016 році прогнозується на рівні 15-20%.

Динаміка світових цін на залізну руду та метали, $ за тонну

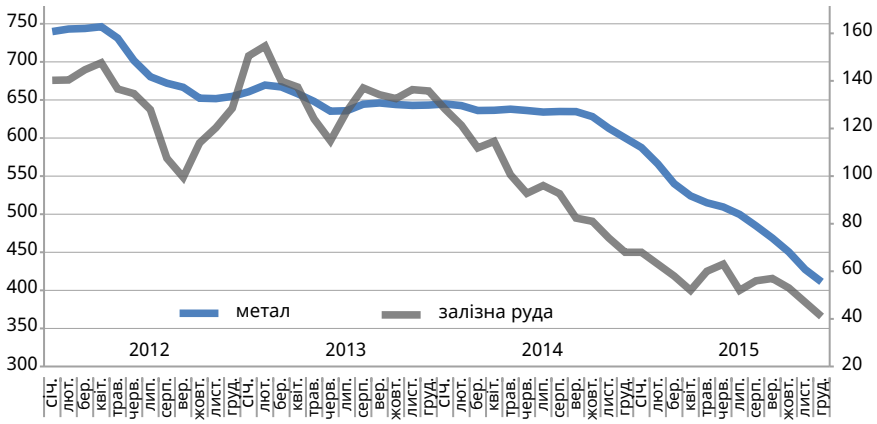

Вплив на українську економіку

Падіння світових цін на залізну руду та метал (у структурі експорту товарів займають більше чверті), позначиться на зменшенні доходів підприємств, валютних надходжень до країни та, відповідно, скороченні інвестицій, заморожуванні заробітних плат з подальшим скороченням персоналу у східних регіонах країни. Це також негативно впливатиме й на суміжні галузі економіки, що задіяні у виробничому процесі.

Зернові культури

Показник

У грудні світові ціни на пшеницю знизилися на 1,8%, за 2015 рік – на 35,6%, кукурудзу – на 1,4% та 8,3% відповідно.

Причини

Зниження цін на зерно пов'язане зі зростанням світових запасів, скороченням попиту на продукцію, високою конкуренцією серед продавців, які намагалися шляхом зниження ціни утримати частку ринку.

Прогноз

Ринок зернових функціонуватиме під впливом: активності покупців з Північної Африки (Єгипет, Алжир), погодних умов (зокрема, в Причорноморському регіоні) і очікуваннях значних втрат нового врожаю через погані погодні умови в осінній період 2015 року. Це формуватиме впродовж 2016 року тенденцію до зростання цін, однак, у середньорічному вимірі прогнозується падіння цін на зернові культури на рівні 10-15%.

Динаміка світових цін на зернові культури, $ за тонну

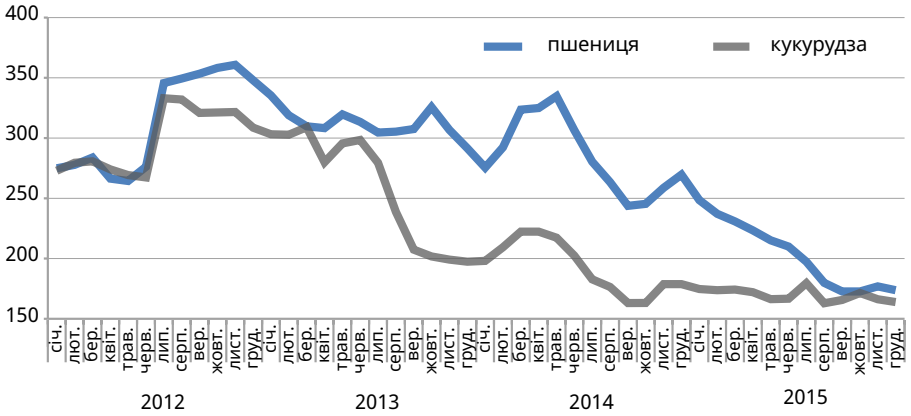

Вплив на українську економіку

Падіння світових цін на ринку зернових (у структурі експорту товарів займають майже 20%) суттєвого впливу на виробництво сільськогосподарської продукції у 2016 році не матиме, зважаючи на часовий лаг у галузі та укладені контракти на поточний маркетинговий рік. Проте, падіння цін негативно відобразиться на валютній виручці експортерів та їх рентабельності. Найбільший негативний вплив може бути у 2017 році, коли, через порушення фінансової стійкості, сільгоспвиробники будуть змушені зменшувати площі посівів.

ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ

Податкові зміни

Встановлення єдиної ставки (18%) податку на доходи фізичних осіб замість двох діючих ставок до з/п з обмеженнями (15% — до 10-кратного розміру мінімальних місячних заробітних плат та 20% — на суму перевищення зазначеного рівня).

Відмова від сплати щомісячних авансових платежів із податку на прибуток й запровадження квартального звітного періоду для підприємств із річним доходом понад 20 млн. грн.

Встановлення ставки ЄСВ на рівні 22% для роботодавця при скасуванні ставки для робітника (були ставки 36,2% та 3,6% відповідно).

Запровадження на 2016 рік перехідних умов у застосуванні сільгосп-виробниками спеціального режиму оподаткування (раніше сума ПДВ не підлягала сплаті до бюджету та повністю залишалася у розпорядженні с/г виробника), а саме — розподіл нарахованого ПДВ у пропорціях, що залежить від операцій, які здійснюють с/г виробники під час постачання: зернових і технічних культур: 85% — до державного бюджету, 15% — лишається в розпорядженні сільгосп-виробника; великої рогатої худоби та молока 20% та 80% відповідно; інших с/г виробників: 50% на 50%.

Відновлення права на відшкодування ПДВ для всіх експортерів зернових і технічних культур.

Зміна спрощеної системи оподаткування (найбільше для 3-ї та 4-ї групи), механізму сплати транспортного податку, а також – підвищення ставок акцизного податку.

Вплив на економіку

В цілому, окрім зменшення ставки ЄСВ, усі інші податкові зміни лише посилюють податкове навантаження на платників податків, що, відповідно, відобразиться на зменшенні їх обігових коштів, погіршені фінансового стану та звуженні можливостей для розвитку. Як наслідок, суб'єкти економічної діяльності, які планують розвиватись, ймовірно, будуть вимушені згортати свою легальну діяльність та переходити у тінь.

Адміністративні заходи НБУ

На разі діє:

- норма про обов'язковий продаж 75% валютної виручки юридичних осіб та термін розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів, що становить до 90 днів;
- заборона дострокового погашення резидентами кредитів, позик в іноземній валюті за договорами з нерезидентами;
- обмеження видачі готівкової гривні через касу та банкомати до 300 тис. грн. на добу, валюти – до еквівалента 20 тис. грн. на добу;
- еквівалент купівлі готівкової валюти фіз. особами до 3 тис. грн. в день;
- зобов'язання банків погоджувати з НБУ заявки на покупку валюти більше еквівалента 50 тис $.

У поточному році не очікується відміна вимоги НБУ щодо обов'язкового продажу у розмірі 75%, в той час, як проводитиметься подальше послаблення заборони на купівлю іноземної валюти, у т. ч. для перерахування за кордон.

Вплив на економіку

Існуючі заходи швидше послаблюють, аніж посилюють гривню, оскільки формують негативні очікування у суб'єктів економічної діяльності, що зумовлює збільшення доларизації економіки. Крім того, існування цих заходів не викликає довіри до заяв регулятора стосовно гнучкого курсоутворення.

Бізнес клімат

У 2015 році скасовано 16 дозвільних документів, скорочено перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню (з 56 до 30), запроваджено електронне ліцензування та видача дозволів через центри надання адміністративних послуг.

Вплив на економіку

Наразі досить важко оцінити влив заходів, спрямованих на покращення бізнес-клімату, оскільки пригнічена економічна активність в країні не може скористатися цими перевагами. Тому, на нашу думку, це в черговий раз доводить тезу, що політика, яку реалізує Уряд, зосереджена на заходах , які в сучасних умовах не можуть апріорі дати позитивного результату без поєднання із активною економічною політикою, спрямованою на зростання виробництва, попиту та зовнішню експансію. Покращення бізнес-клімату не повинно бути самоціллю, а має розглядатися як один із інструментів прагматичної політики економічного зростання.

Тарифна політика

Передбачається підвищення тарифів на природний газ для населення у 2016 році на 30% (у 2015 році – зростання у 3,7 рази) при знижені на 5-10% для промислових споживачів (у 2015 році – зростання у 1,5 рази), на електроенергію підвищення на 55% для населення (у 2015 році – підвищення у 1,7 рази), на 7-10% для промислових підприємств (у 2015 році – зростання на 20,4%). Підвищення тарифів на опалення передбачається на 50% (у 2015 році – збільшення у 1,8 рази).

Вплив на економіку

Підвищення тарифів впливає на збільшення витрат, що знижує конкурентоспроможність підприємств та купівельну спроможність населення. На наш погляд, принциповим питанням вдосконалення тарифної політики є формування прозорих тарифів та зменшення корупційної складової в енергетичній сфері.

Торгова політика

В 2016 році відбулось:

- Скасування додаткового імпортного мита.
- Двостороннє впровадження обмежувальних заходів у зовнішній торгівлі між Україною та РФ.
- Дія ЗВТ між Україною та ЄС (зниження ввізних мит).

Вплив на економіку

На наш погляд, згадані чинники обумовлять збільшення пропозиції на внутрішньому ринку продукції у поєднанні з посиленням конкуренції між вітчизняними та іноземними виробниками. Хоча взаємне відкриття ринків (європейського для України та українського для країн-членів ЄС) поглиблюватиме інтеграційні процеси, але низька конкурентоспроможність вітчизняних виробників не дозволить повною мірою скористатися його перевагами ближчим часом.

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ ОГЛЯД ТА ПРОГНОЗ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У 2016-2017 РОКАХ

ПІДСУМКИ 2015 РОКУ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА 2016 РІК

Гірші результати у 2015 році, ніж у попередньому 2014 році: падіння ВВП на 10% (6,6%), зростання споживчих цін на 43,4% (24,9%).

Погіршення ситуації у сфері зайнятості під впливом зменшення потреби роботодавців у працівниках, зважаючи на скорочення виробництва.

Падіння експорту товарів на 30,5 % (порівняно з 2014 роком), імпорту на 33,5 %, відповідно. Негативне сальдо торгівлі товарами – 3206 млн. дол. США.

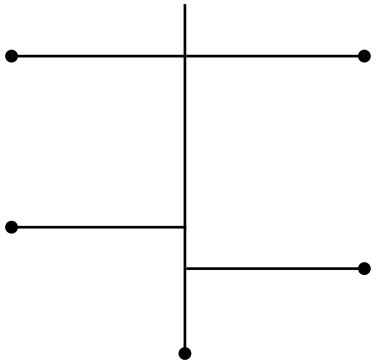

Прийняття в останні дні 2015 року **закону про бюджет** на 2016 рік та внесення суттєвих змін до податкового законодавства.

Збереження **високих девальваційних та інфляційних очікувань** впродовж усього 2015 року, неотримання наприкінці року чергового траншу МВФ, збереження жорстких **адміністративних обмежень на валютному ринку.**

Низька активність іноземних інвесторів через високу ризикованість вкладання капіталу в Україну.

Посилення торгівельної війни з РФ (прийняття рішень щодо введення у 2016 році ембарго та скасування ЗВТ).

ПРОГНОЗ ОСНОВНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

Показник	2014	Q1 2015	Q2 2015	Q3 2015	Q4 2015	2015	Прогноз	
							2016	2017
Номінальний ВВП, млрд. грн	1587	368	450	555	602*	1975*	2292	2708
Реальний ВВП, % (п/п)	-6,6	-17,2	-14,6	-7,2	-1,2	-10*	-2,3	1,5
ІСЦ, % (до грудня)	124,9	120,3	140,7	141,4	143,3	143,3	119,8	115,5
ІСЦ, % (п/п)	112,1	136,3	158,9	153,3	145,4	148,7	119,5	116,9
ІЦВ, % (п/п)	117,1	142,4	142,7	134,1	126,9	136,0	115,6	115,2
Номінальна з/п, грн**	3480	3641	3871	4012	4195	4195	4913	5851
Реальна з/п, %	-5,4	-20,1	-23,9	-22,7	-20,2	-20,2	-2,0	1,9
Рівень безробіття (МОП), %	9,3	9,6	8,8	8,5	8,6*	9*	9	8,7
Курс гривні (офіційний) до $ на кінець періоду	15,8	23,4	21	21,5	24,0	24,0	33	35
Курс гривні до $ на готівковому ринку (з продажу) кінець періоду	16,3	25,7	22,1	22,6	25,5	25,5	34	36
Чистий притік ПІІ (ВОР), млрд. $	0,3	0,4	0,9	0,9	0,9	3,1	3-3,5	4
Сальдо торгівлі товарами та послугами (ВОР), млрд. $	-4,6	-0,5	0,0	-0,3	-0,4	-1,2	-2,0	-2,7
Експорт товарів та послуг, млрд. $	65,4	11,7	11,5	12,1	12,0	47,4	40,5	42,7
% (п/п)	-16,9	-31,7	-33,2	-25,6	-18,3	-27,6	-14,7	5,3
Імпорт товарів та послуг, млрд. $	70,0	12,2	11,5	12,4	12,4	48,6	42,5	45,4
% (п/п)	-26,8	-33,8	-36,1	-28,0	-24,0	-30,7	-12,7	6,9

* – очікуване
** – дані наведено кумулятивно за період

РЕАЛЬНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ

Валовий внутрішній продукт

Показник

За нашими оцінками падіння ВВП за 2015 рік – 10%. У Q4 падіння ВВП становило 1,2% (до попереднього кварталу), у Q3 – 7,2%, Q2 – 14,6%, Q1 – 17,2%.

Причини

Умовне покращення показників у Q4 було зумовлено виключно низькою базою співставлення (у Q4 2014 ВВП скоротилося на 14,8%). Фактично, стан економіки у 2015 році виявився навіть гіршим, ніж у 2014 році. Точкове покращення ситуації в окремих секторах економіки (зокрема, фінансовій сфері), яке тимчасово дозволяло пом'якшити негативні очікування економічних агентів, проте, принципово не зміцнило їх довіру до дій влади, що мало визначальний вплив на ситуацію на валютному ринку та впливало на волатильність інфляції.

Такі чинники, як втрата традиційних економічних зв'язків через військове протистояння, зменшення доступу на ринок РФ через торгові обмеження, слабке зростання економіки світу через геополітичні чинники, падіння світових цін на сировинних ринках, посилюють погіршення фінансового стану суб'єктів економічної діяльності та їхню здатність до формування споживчого та інвестиційного попиту. Наразі, відсутні стимули відновлення економічного зростання як за рахунок інвестицій, так і експорту. Вітчизняні виробники через низьку конкурентоспроможність неспроможні компенсувати втрачені ринки збуту. У свою чергу, відбувається посилення конкуренції на внутрішньому ринку через його надмірну відкритість для іноземних конкурентів. Окрім того, внутрішній ринок звужується через низьку платоспроможність як юридичних, так і фізичних осіб.

В цих умовах держава залишається пасивним спостерігачем: очікує на розвиток подій, не намагаючись своїми активними діями зупинити падіння виробництва, реальних доходів населення, експорту та інвестицій, яке продовжується.

Прогноз

Через неспроможність держави впоратися з внутрішніми проблемами та посиленням дії зовнішніх шоків, у 2016 році нами прогнозується подальше падіння ВВП на рівні 2,3%.

Воно формуватиметься під впливом:

- низького рівня цін на світових товарних ринках (енергоносіїв на 35-40% в середньому за рік, сталі – 15-20%, добрив – 30-35%, зернових – 10-15%), що в першу чергу позначиться на знижені вартісних обсягів експорту та виробництва металургійної, хімічної й добувної промисловості (за орієнтовною оцінкою, втрати експорту від даного чин-

Динаміка ВВП

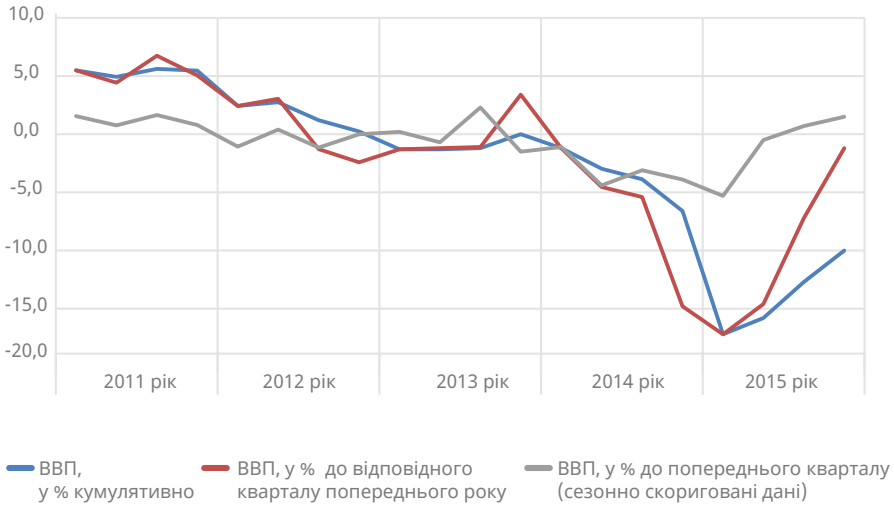

Динаміка основних ВЕД (у % до відповідного періоду минулого року)

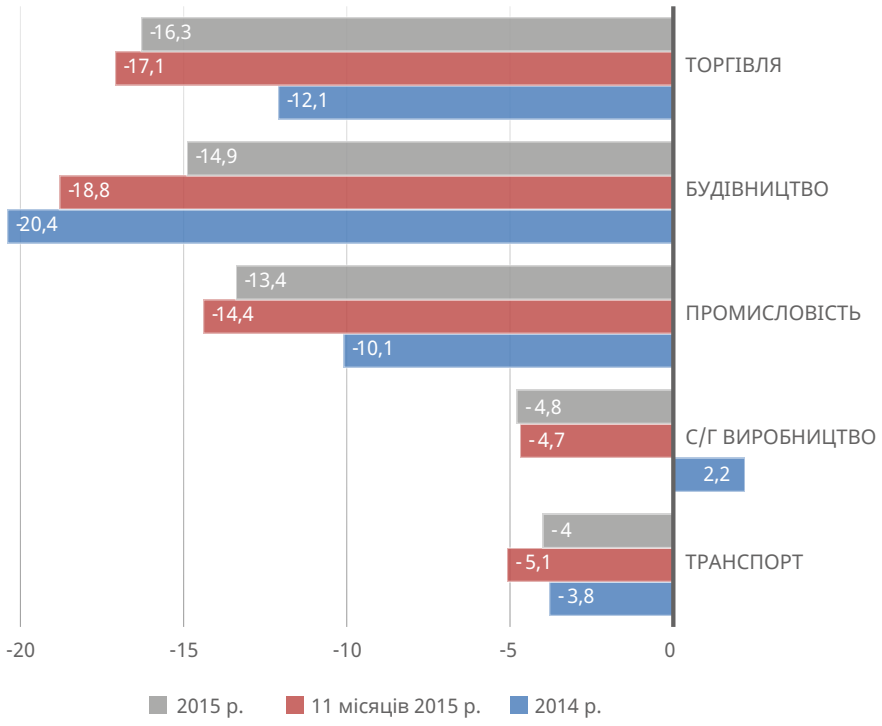

ника можуть скласти близько 3 млрд. дол. США);
- посилення торгівельної війни з РФ (продуктове ембарго, скасування ЗВТ з Україною), внаслідок чого зменшуватимуться обсяги виробництва продукції АПК та машинобудування (орієнтовна оцінка втрати експорту – близько 300 млн. дол. США);
- логістичних проблем із експортом в треті країни світу через територію РФ, що найбільше вплине на виробників харчових продуктів, машинобудування, металевих виробів;
- обмеження з поставками товарів між материковою частиною України та ВЕЗ «Крим» (вплив, переважно, на продовольче виробництво: (орієнтовна оцінка втрат експорту – близько 1 млрд. дол. США);
- податкових змін (зокрема, у частині зміни спец. режиму ПДВ для с/г виробників, ставок акцизного податку, спрощеної системи оподаткування), що впливатиме на виробничу діяльність АПК та підакцизних товарів.

Певною підтримкою для економіки виступатиме: зменшення ставки ЄСВ (збільшення ресурсу в усіх галузях економіки), зниження вартості енергоносіїв (зменшення ціни нафтопродуктів та природного газу, що, відповідно, впливатиме на затратність всіх ВЕД), поступова активізація діяльності підприємств Сходу України (зокрема, металургійної, хімічної та добувної промисловості). Проте, ці чинники спрацюють у разі здійснення владою активної політики розвитку, чого не було у попередні періоди.

Промисловість

Показник

У грудні падіння промислового виробництва становило 2,1%, за 2015 рік – на 21,3%.

Причини

Покращення показників діяльності промисловості наприкінці року, насамперед, зумовлено базою співставлення 2014 року (у вересні, жовтні, листопаді 2014 року падіння промисловості складало 15,5-15,6%% за місяць, у грудні – 17,1%). В той час, як, загалом, промисловість функціонувала у складних умовах, що обумовило значне скорочення промислового виробництва. Найбільший вплив мали: падіння світових цін на товарних ринках, зовнішньоторговельні обмеження з боку РФ, логістичні проблеми, дефіцит енергоресурсів та сировини (зокрема, вугілля, коксу), збільшення собівартості, у т. ч. внаслідок девальвації гривні, зважаючи на значну частку використання імпортної сировини у виробничому процесі, підвищення збитковості в умовах низького інвестиційного і споживчого попиту.

Прогноз

Промислові виробники проводитимуть діяльність в умовах посилення конкуренції, з одного боку, через розширення торгових обмежень з боку РФ, з іншого – дію ЗВТ з ЄС. У свою чергу, низький попит та подальша низька динаміка цін на світових товарних ринках позначаться на зниженні обсягів виробництва в експортоорієнтованих українських підприємствах. Збитковість підприємств посилюватиме курсова та цінова волатильність. За поточної державної політики прогнозується подальше падіння промисловості у 2016 році на 3% [±1].

Динаміка промислового виробництва

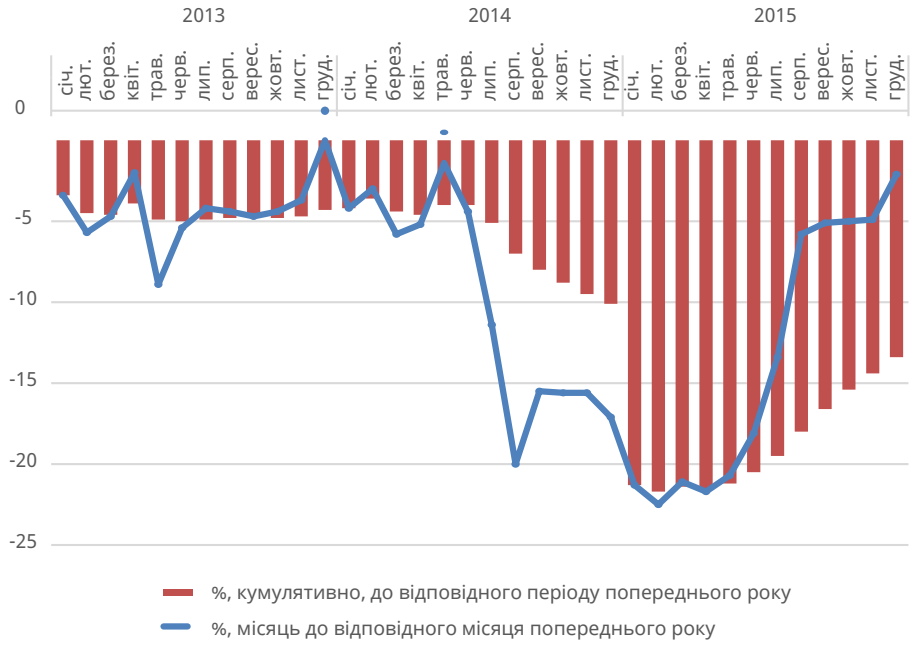

Внески основних ВЕД у загальний показник промисловості, в. п.

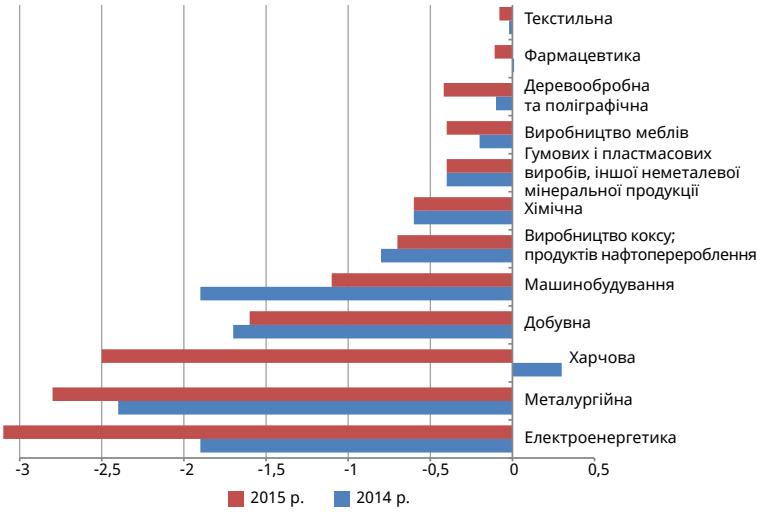

% до відповідного періоду попереднього року

Вид промислової діяльності	Груд.2015	2015 рік	2016 рік	Вид промислової діяльності	Груд.2015	2015 рік	2016 рік
Харчова промисловість	**-7,3**	**-11,2**	**-1,5**	**Машинобудування**	**5,8**	**-14,6**	**-4**
У 2015 році виробництво харчової продукції стримувало, насамперед, зменшення попиту, торгові обмеження РФ, зниження купівельної спроможності населення, брак сировини для переробки (низькі запаси насіння соняшнику), зростання затратності. У 2016 році найбільший вплив на галузь матиме впровадження ембарго РФ та скасування ЗВТ з РФ, низький рівень доходів населення на тлі подальшого підвищення тарифів на природний газ та електроенергію, підвищення акцизів, проблеми в сільському господарстві, що функціонуватиме в умовах скасування спец. режиму ПДВ.				Виробництво машинобудування у 2015 році стримувало зменшення портфелю замовлень з боку РФ, фінансові ускладнення у підприємств, низький попит на продукцію на внутрішньому ринку. Наприкінці року підтримкою виступало нарощування виробництва електричного устаткування й автотранспортних засобів через часткове відновлення роботи автозаводів (вантажних автомобілів та автобусів), нарощення виробництва підприємствами ВПК. У 2016 році виробничу активність машинобудування стримуватиме: відсутність довгострокового кредитування з боку банківської системи та високі ставки на короткострокові кредити, низький інвестиційний попит, логістичні проблеми з поставками продукції у треті країни через територію РФ, низька конкурентоспроможність через девальваційне здорожчання комплектуючих. Підтримкою виступатимуть оборонні замовлення.		
Металургія	**-1,9**	**-16,4**	**-3**	**Хімія**	**-8,5**	**-15,9**	**-7**
Металургійне виробництво стримувало значне падіння світових цін, дефіцит сировини (коксу) внаслідок логістичних проблем, зупинка ключових коксівних підприємств на Сході країни, висока конкуренція на світовому ринку сталі, низький внутрішній попит (з боку будівельної галузі та машинобудування). У 2016 році виробництво продовжить стримувати низькі ціни на світових ринках, скасування ЗВТ з РФ. Найбільші експортні поставки металургійної продукції припадатимуть на Близький Схід та ЄС.				Стримувало виробництво зупинка ряду підприємств у східних регіонах, падіння цін на світових ринках, зниження попиту з боку країн СНД. У 2016 році відбуватиметься посилення конкуренції, зниження попиту, у т. ч. через фінансові складнощі у сільгоспвиробників, скасування спец. режиму зі сплати ПДВ. Хоча зниження цін на енергоносії обумовлюватиме зменшення затратності виробництва, однак, прогнозується і скорочення цін на готову продукцію.			
Добувна промисловість	**2,7**	**-14,5**	**-1**	**Електроенергія**	**-10,9**	**-12,0**	**-2**
Стримували діяльність зупинка майже 2/3 шахт на Сході країни, зниження цін на руди на зовнішніх ринках (через низький попит та високу конкуренцію), висока рентна плата на видобуток газу та залізної руди. У 2016 році підтримкою виступатиме зниження ставки рентної плати, але низькі світові ціни та логістичні проблеми не дозволять наростити виробництво.				У 2015 році на галузь мали вплив зменшення попиту на електроенергію, внаслідок звуження виробничої активності, дефіцит вугілля. У 2016 році низька виробнича активність на фоні зростання тарифів на електроенергію обумовлюватиме зменшення попиту. Можливо втрати ринку ВЕЗ «Крим». Також, можлива втрата ринку ВЕЗ «Крим»			

КАПІТАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ

Валове нагромадження основного капіталу

Внаслідок формування та посилення кризових процесів в інвестиційній сфері впродовж 2012-2015 років, у минулому році питома вага валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) у ВВП демонструє мінімальне значення частки за всю історію статистичних спостережень незалежної України – 13,5%. Найбільша частка спостерігалася у 2007 році – 27,5%.

Разом з тим, у 2016 році не очікується зростання структурної позиції основної інвестиційної компоненти і вона зберігатиме від'ємні значення. Низька довіра інвесторів в умовах «спалахування» політичної напруги в країні, відповідно низький приток іноземних інвестицій, а також незадовільний фінансовий стан у більшості секторах економіки, стримуватимуть інвестиційні процеси в країні.

Таке становище в інвестиційній сфері призводитиме до подальшої деградації економіки країни, відставання її розвитку від провідних країн світу та втрати позицій вітчизняних виробників на світовій арені.

ІНФЛЯЦІЯ

Індекс цін споживачів

Показник

За 2015 рік споживчі товари і послуги подорожчали на 43,3%.

Причини

Найбільше зростання цін спостерігалося на продукти харчування, які, загалом за рік, подорожчали на 40,1%, у т. ч. яйця – на 59,4%, овочі – 66,7%, молоко – 27,4%. Майже третину інфляції сформовано за рахунок продовольчої інфляції.

На зростання цін впливала низька пропозиція на ринку (овочі), збільшення затратності с/г виробництва (електроенергія), волатильність гривні, підвищення адміністративно регульованих тарифів.

Стримувало інфляцію падіння світових цін на сировинних ринках, збільшення пропозиції на внутрішньому ринку продукції, яка підпадала під заборони РФ, низька купівельна спроможність населення.

Нам здається, що Уряд і НБУ втратили контроль над ціновою ситуацією, що в 2016 році призведе до вимивання коштів населення і високої ймовірності виникнення непрогнозованих цінових шоків на ринку продовольчих товарів, медикаментів та послуг.

Іншим, найбільш впливовим, фактором зростання інфляції було підвищення адміністративно регульованих цін: у 2 рази зросли ціни на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива, у т. ч. природний газ – у 3,7 раза, гарячу воду та опалення – у 1,8 раза, електроенергію – у 1,7 раза.

Значну роль зіграла девальвація гривні, що позначилося на подорожчанні іноземної продукції, яка займає майже половину у структурі роздрібного товарообороту.

Прогноз

У 2016 році прогнозується ріст цін на 19,8% (грудень до грудня). Це майже на 8 пунктів більше, ніж офіційний прогноз Уряду, але у двічі менше, ніж у 2015 році. Таке зниження відбудеться через вплив зовнішньої дефляції на світових сировинних ринках, посилення конкуренції на внутрішньому ринку в умовах збільшення пропозиції товарів з ЄС та вітчизняної продукції, яка підпала під ембарго РФ, скасування додаткового імпортного мита, подальша жорстка монетарна (несуттєва зміна облікової ставки – до 18-20%) та фіскальна політика (утримання дефіциту бюджету в межах

Динаміка ІСЦ та ІЦВ (м/м-1)

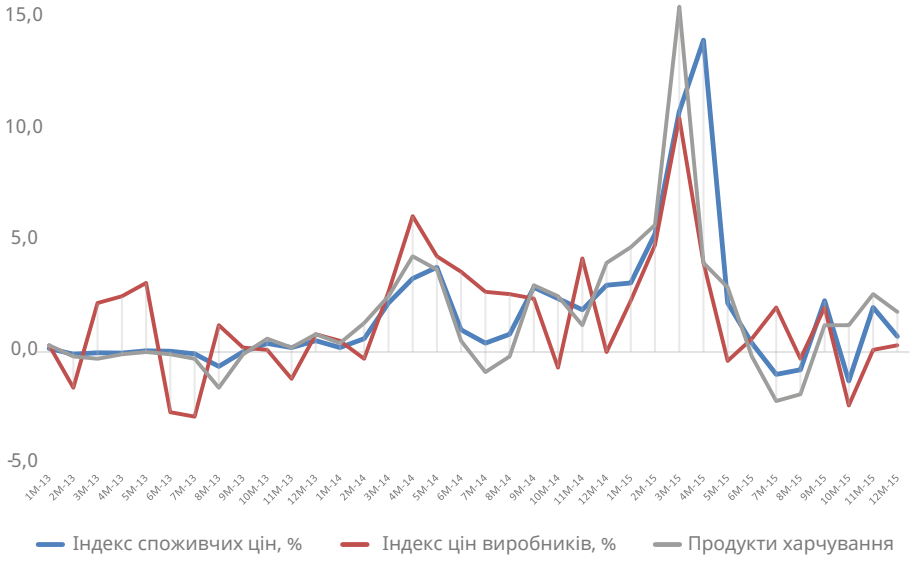

Зміна ІСЦ за регіонами України у 2015 році (у %)

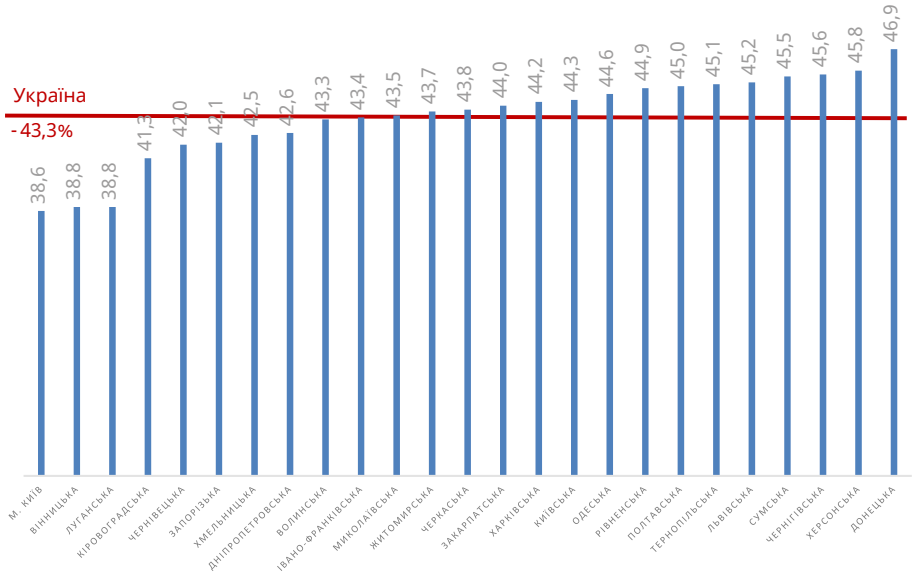

3,7% ВВП). Зменшення реальних доходів населення третій рік поспіль критично знижує платоспроможний попит, що негативно впливає на безпечність та якість товарів і послуг, що споживаються населенням.

На зростання цін впливатиме здійснювана державою курсова, тарифна та податкова політика:

- девальвація гривні (на 35-40% за рік);
- підвищення тарифів (природний газ – на 20-25%, електроенергія – на 55%, гаряча вода та опалення – на 50%);
- зростання акцизного податку на алкоголь та сигарети; зміна спец. режиму ПДВ для с/г виробників, що позначиться на зростанні затратності виробництва, яке частково буде перекладене на кінцевого споживача; підвищення купівельної спроможності домогосподарств, зважаючи на зниження ставки ЄСВ.

Індекс цін виробників

Показник

У 2015 році зафіксовано зростання цін виробників на 25,4%.

Причини

Зростання ІЦВ у 2015 році зумовлено збільшенням цін у майже всіх галузях промисловості (окрім, виробництва продуктів нафтоперероблки та добування кам'яного вугілля). Ціни у добувній та переробній промисловості зросли (на 17,6% та 23,8% відповідно) в умовах загрозливої тенденції «охолодження» реальної економіки, через нестачу оборотних коштів та збитковість.

Формування ІЦВ відбувалося під впливом витратних чинників: номінального збільшення з/п – на 20,5% за рік, тарифної (підвищення тарифів для промислових споживачів природного газу – на 52,3% за 2015 рік, електроенергії – на 30%) й сировинної (особливо, імпортної, що зросла через девальвацію) складової.

ІЦВ у 2016 році прогнозується на рівні 18%. Затратність виробництва залишатиметься на високому рівні, хоча посилення конкуренції на внутрішньому ринку, у т. ч. з урахуванням втрати ринку РФ та обмеження поставок товарів до ВЕЗ «Крим», дещо стримуватиме ціни виробників. Також, сповільнюватиме динаміку цін зниження ставки рентної плати за видобування газу, що, у поєднанні зі зниженням світових цін на енергоносії, позначиться, в першу чергу, на цінах добувної промисловості.

Поряд з цим, девальвація гривні вплине на збільшення вартості імпортної сировини, зокрема, продукції машинобудування, фармацевтики, гумових та пластмасових виробів. Усе це вплине на зниження платоспроможності підприємств, що може призвести до виникнення гострої кризи неплатежів, зростання тіні і негрошових розрахунків.

Динаміка ІЦВ

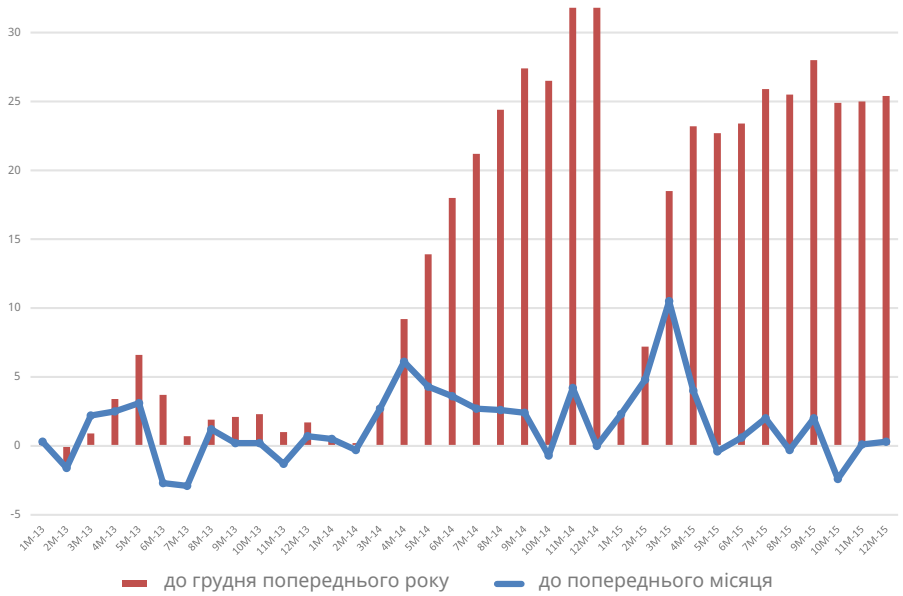

Зміна ІЦВ за ВЕД промисловості у 2015 році (у %)

ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ ТА РИНОК ПРАЦІ

Заробітна плата

Показник

Номінальна середньомісячна заробітна плата штатних працівників у 2015 році зросла на 20,5 % та становила 4 195 грн. Реальна середньомісячна заробітна плата з урахуванням рівня інфляції скоротилася на 20,2%.

Причини

Номінальне зростання з/п було переважно обумовлено необхідністю

Динаміка з/п

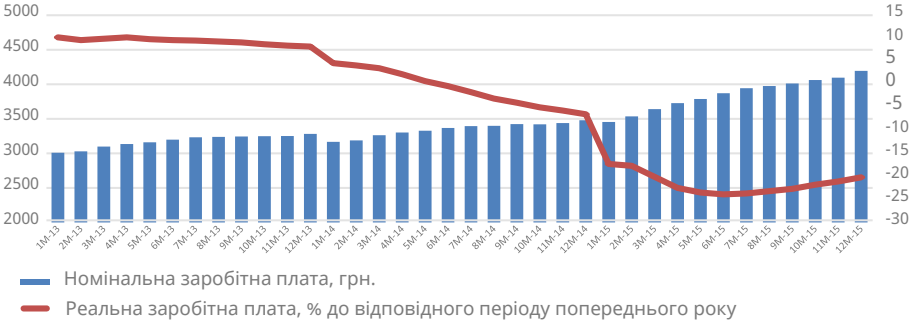

проведення роботодавцями політики нівелювання її знецінення, в той час, як з боку держави регулювання оплати праці здійснилося лише у вересні 2015 року (підвищення мінімальної з/п з 1 вересня 2015 року на 13%) з урахуванням подальшого забезпечення міжкваліфікаційних співвідношень в оплаті праці працівників бюджетної сфери, які оплачуються на основі ЄТС.

Прогноз

У 2016 році середньомісячна з/п прогнозується на рівні 4 913 грн, що майже на 2% реально менше рівня 2015 року.

Підтримкою зростання оплати праці виступатиме підвищення соціальних стандартів (планується підвищення у травні на 5% та у грудні на 7%) та поступове покращення фінансового стану економічних агентів, у т. ч. через зменшення ставки ЄСВ, що дозволить поступово легалізувати частину з/п та вивільнити кошти для виробничої діяльності.

Зміна реальної з/п за регіонами за 2015 рік (у %)

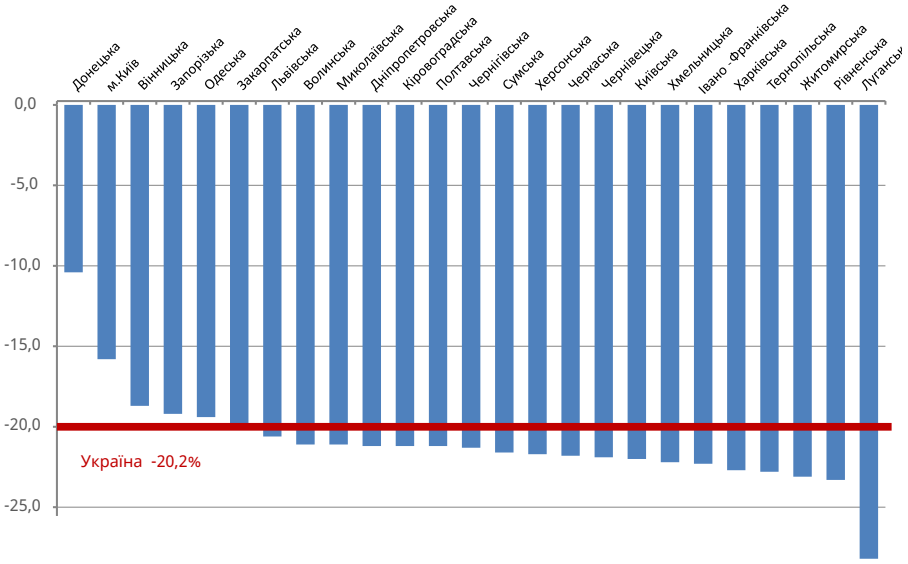

Ринок праці

Показник

Рівень зайнятості, у відсотках до населення у віці 15-70 років, за 9-ть місяців 2015 року зменшився до 56,9 % порівняно з 57,4% за 9-ть місяців 2014 року Рівень безробіття, визначений за методологією МОП, зріс до 9,0% проти 8,9% відповідно.

Причини

Ситуація у сфері зайнятості населення формується під впливом військового конфлікту, що призвів до зупинки виробництв та збільшення внутрішньої міграції. Це, з однієї сторони, позначилося на зменшенні потреби роботодавців у працівниках, з іншої – на зниженні пропозиції робочої сили.

За професійними групами потреба роботодавців у працівниках зменшилася: професіоналів – на 9,9%, фахівців – на 0,3%, кваліфікованих робітників з інструментом – на 13,5%, робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин – на 17,2%.

Кількість вакантних посад у вересні 2015 року становила 41,3 тис. осіб (у вересні 2014 року – 52,6 тис. осіб), тоді як навантаження на одну вакантну посаду – 9,9 осіб (7,9 осіб відповідно).

Динаміка основних показників ринку праці

Рівень безробіття за регіонами за 9-ть місяців 2015 року, у % до економічно активного населення у віці 15-70 років

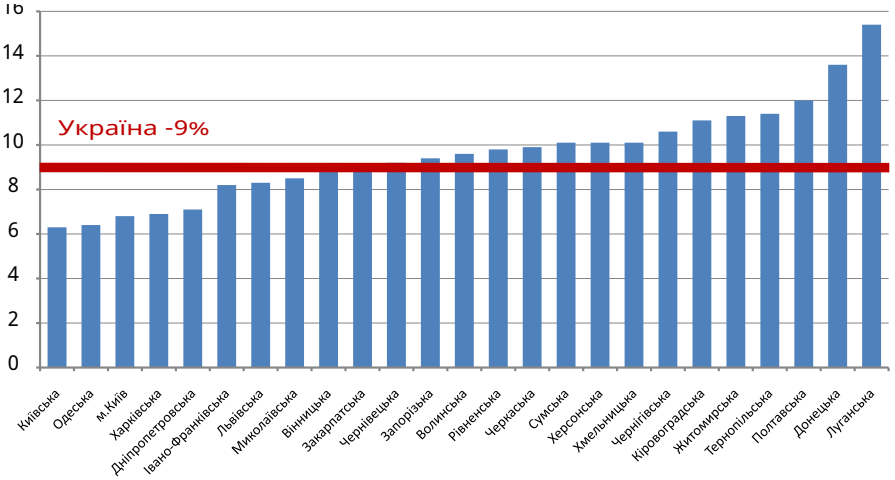

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал)

Показник

За даними ДСС у 2015 році чистий притік ПІІ (акціонерного капіталу нерезидентів без урахування його переоцінки, утрат, перекласифікації) в економіку України склав 2,9 млрд. дол. США проти 1,3 млрд. дол. США у 2014 році.

З урахуванням зменшення вартості акціонерного капіталу за рахунок переоцінки, утрат, перекласифікації його обсяг скоротився на 2,4 млрд. дол. США або на 5,2% за 2015 рік проти скорочення на 11,1 млрд. дол. США (на 19,5%) у 2014 році.

Причини

Низька активність іноземних інвесторів зумовлена високою ризикованістю вкладання капіталу в Україну на тлі військового конфлікту. Тому, ми вважаємо, що переважна частка ПІІ, які були заведені в Україну в 2015 році, мають прямий або опосередкований зв'язок з вітчизняними ФПГ та спрямовувалася на покриття розривів у фінансуванні.

Скорочення обсягів залучених ПІІ відбулося майже за всіма ВЕД за виключенням сфери інформації та телекомунікації (зростання на 0,5 млрд. дол. США), фінансової та страхової діяльності (на 0,2 млрд. дол. США). В той же час, залучені інвестиційні кошти у сферу освіти залишилися на рівні початку року. Збільшення інвестицій у фінансовій сфері обумовлено насамперед проведенням докапіталізації банківських установ.

Прогноз

За підсумком 2016 року, в умовах триваючих ускладнень із залученням кредитів, приріст ПІІ прогнозується майже на рівні 2015 року – в межах 3-3,5 млрд. дол. США. Іноземні інвестори продовжуватимуть розглядати Україну, як країну з надвисоким ризиком капіталовкладень та займатимуть вичікувальну позицію. Це пов'язано із високою корупцією, відсутністю змін у судовій владі, незахищеністю прав власності, не проведенням реальних реформ, звуженням внутрішнього ринку, власними діями щодо обмежень поставок до РФ тощо.

Динаміка ПІІ (акціонерний капітал з урахуванням зменшення вартості за рахунок переоцінки, утрат, перекласифікації), млрд. дол. США.

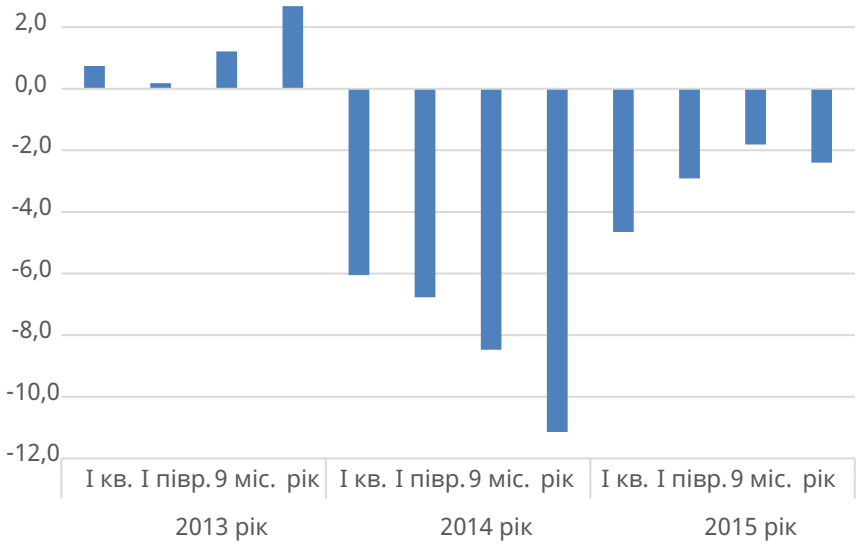

ПІІ за регіонами за 2015 рік (акціонерний капітал з урахуванням зменшення вартості за рахунок переоцінки, утрат, перекласифікації), млрд. дол. США.

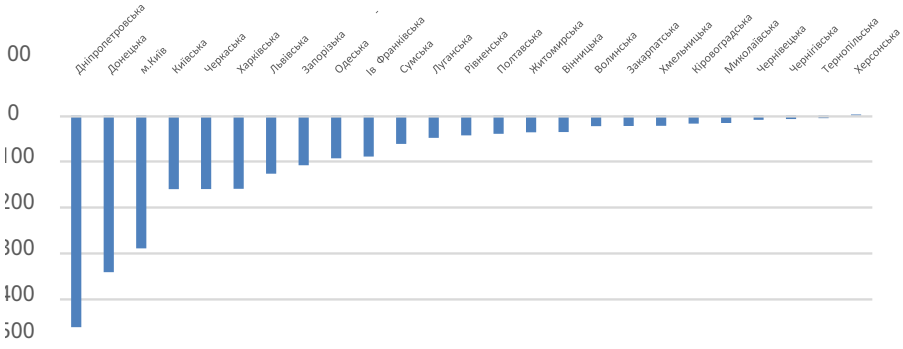

Зовнішня торгівля товарами

Показник

За даними НБУ за 2015 рік експорт товарів скоротився на 30,5% (у 2014 році зменшився на 14,5%), імпорт – на 33,5% (на 29%, відповідно).

Від'ємне сальдо торгівлі товарами становило 3,2 млрд. дол. США у 2015 році проти «мінус» 7,1 млрд. дол. США у 2014 році.

Причини

Вирішальний вплив на експортно-імпортні операції мала:

- для експорту – несприятлива

Динаміка експорту та імпорту товарів, млн. дол. США.

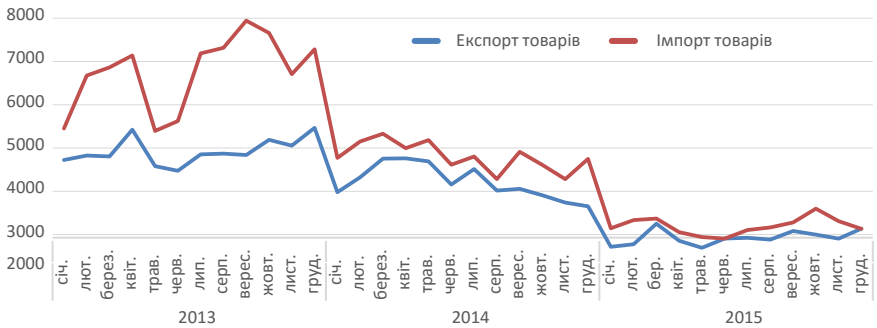

кон'юнктура (зокрема, падіння світових цін на метал на 21%, добрива – 13,7%, пшеницю – 28,7%, кукурудзу – 12%) та зменшення попиту в РФ;
- для імпорту – рецесія в економіці, низький попит домогосподарств, девальвація.

Додатковими факторами впливу на динаміку експорту товарів були логістичні проблеми (у тому числі, ускладнений доступ до залізничних вагонів), адміністративні заходи з боку НБУ щодо регулювання валютного ринку, зменшення попиту на українську продукцію в умовах значної імпортозалежності вітчизняних підприємств, обмеження відносно українського експорту на ринках країн Митного Союзу.

Частка експорту до ЄС у загальному обсязі експорту зросла до 29,3% (28% у 2014 році), в той час, як до РФ – зменшилась до 11,8% (17,2%). У той же час, обсяг експорту до ЄС скоротився на 27,2%, а до РФ – на 52,2%.

Скорочення імпорту зумовлене низькою виробничою та інвестиційною активністю підприємств, додатковим імпортним збором, девальвацією, переорієнтацію споживчого попиту на вітчизняну продукцію.

Прогноз

У 2016 році, з одного боку, відкритість для України європейських

Топ-10 країн, до яких збільшився чи зменшився експорт товарів за 2015 рік, дол. (у %, приріст/зменшення)

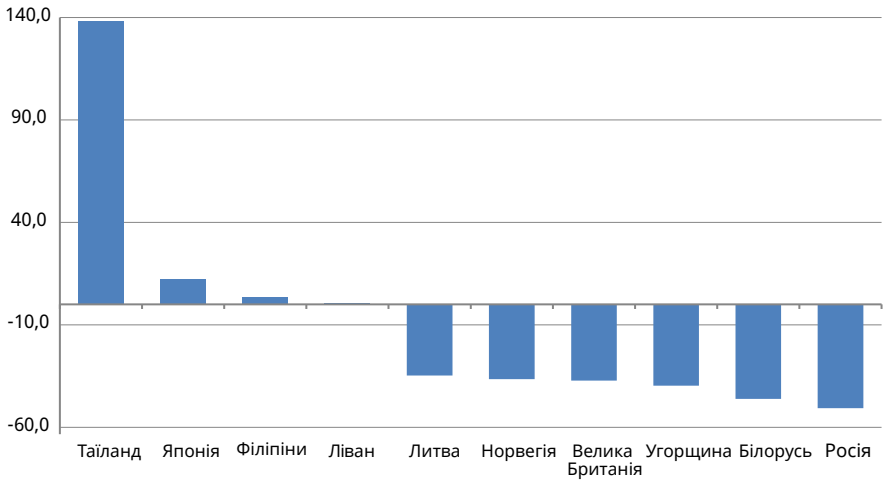

ринків та девальваційні переваги розширюватимуть можливості товаровиробників щодо освоєння європейського ринку, що частково компенсуватиме втрати від РФ, і, як результат, падіння експорту товарів та послуг буде меншим, ніж у 2015 році та становитиме 14,7%. З іншого – відкриття внутрішнього ринку для європейських виробників, подорожчання через девальвацію імпорту, в тому числі, проміжного (імпортозалежність вітчизняної економіки становить 30%), сприятиме подальшому скороченню обсягів імпорту товарів та послуг у 2016 році на 12,7 %. Загалом, модель зовнішньої торгівлі, яка складається для України у 2016 році, є несприятливою і надалі продукуватиме негативне сальдо торгівлі товарами на фоні загальної тенденції до згасання зовнішньої торгівлі. Виправити ситуацію може лише активна політика уряду, якої, поки що, не спостерігаємо.

ГРОШІ ТА КРЕДИТ

Монетарний сектор

Показник

Обсяг монетарної бази збільшився за 2015 рік на 0,8% до 336 млрд. грн., готівки поза банками – зменшився на 0,03% до 282,9 млрд. грн., грошової маси збільшився на 3,4% до 988,9 млрд. грн.

Причини

У 2015 році НБУ змінював облікову ставку 4-ри рази (спочатку підвищував відповідно до зростання показника інфляції: 06.02 з 14% до 19,5%, 04.03 – до 30%, а у подальшому – на фоні відносної цінової стабілізації – зменшував 28.08 до 27% та 25.09 до 22% . Після цього залишав незмінною облікову ставку з огляду на наявність короткострокових ризиків, пов'язаних з політичними подіями, погіршенням зовнішньої кон'юнктури, відтермінуванням отримання чергового траншу МВФ).

Водночас, для регулювання грошово-кредитного ринку, НБУ використовував наявні інструменти, зокрема:
- щотижневі тендери з надання кредитів рефінансування – 12,96 млн. грн. (20,8% загального обсягу рефінансування);
- постійно діючу кредитну лінію овернайт – 49,25 млн. грн. (79,2% загального обсягу рефінансування);
- операції купівлі/продажу ОВДП на баланс НБУ (сальдо фондового каналу сформовано позитивним в обсязі 71,8 млрд. грн.).

Динаміка монетарної бази та грошової маси, кумулятивно, у %

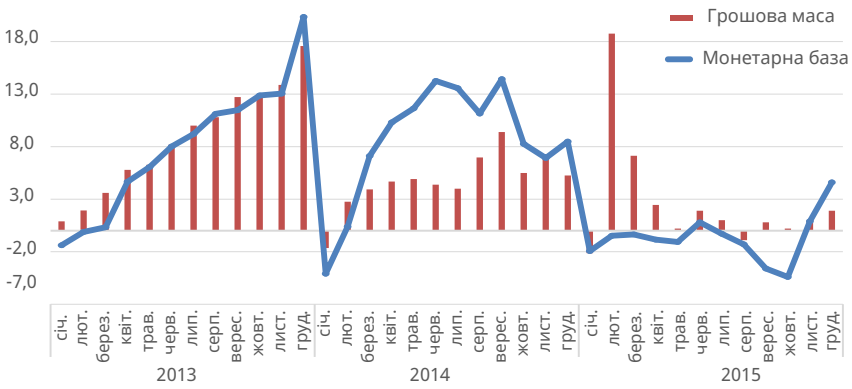

Було завершено процес стрес-тестування першої двадцятки банків, чотирьом з яких докапіталізація не знадобилась, в той час, як п'ять банків вже виконали програму докапіталізації, передбачену на три роки.

Кредити в національній валюті зменшились за 2015 рік на 19,1%, депозити у національній валюті, навпаки, збільшилися на 6,2%, що свідчить про те, що банківська

система не виконує свою основну функцію кредитування продуктивного сектора для створення доданої вартості. Натомість, її доходи формуються в інших секторах і, перш за все, у кредитуванні держави. Це загрожує новими борговими і банківськими кризами, що, як це було після 2008-2009 років, зведе нанівець результат оздоровлення банківської системи.

Прогноз

У 2016 році не очікується відновлення кредитування через низьку якість кредитного портфелю та фінансові складнощі у економічних агентах. Ставки залишатимуться надто високими з урахуванням зростання банківських витрат на формування страхових резервів відповідно до вимог НБУ. За умови продовження поточної політики у банківській сфері щодо ставки рефінансування та орієнтацію виключно на комерційну складову банківської системи, вона і надалі залишатиметься ризикованою для власників депозитів і практично бездіяльною щодо потенційних позичальників. Неможливість формування ресурсів для кредитування всередині країни буде посилювати залежність від зовнішніх ресурсів, як банківської системи, так і економіки в цілому.

Курс гривні

Показник

Офіційний курс гривні відносно долара США за 2015 рік девальвував до 24,0 грн/дол. США у грудні (з початку року – на 52,2%). На готівковому валютному ринку (продаж), навпаки, зафіксовано ревальвацію до 25,5 грн/дол. США у грудні. Однак, з початку року долар США девальвував на 53,1%.

Причини

Девальвація була спричинена «точковою» лібералізацією НБУ валютного ринку, недоотриманням траншу запланованих кредитних коштів МВФ (у грудні планували отримати транш на суму 1,7 млрд. дол. США, в цілому за рік отримано 6,5 млрд. дол. США), збереженням дефіциту рахунку поточних операцій (0,2 млрд. дол. США за рік), високими девальваційними очікуваннями населення щодо курсу гривні впродовж найближчих трьох місяців. У свою чергу, проведення реструктуризації зовнішнього боргу та посилення контролю з боку НБУ за операціями з іноземною валютою, зокрема, встановлення Національним банком додаткових вимог для виявлення підозрілої фінансової операції, знижувало тиск на легальний валютний ринок. Водночас, введені НБУ валютні обмеження пригнічували зовнішньоекономічну діяльність господарюючих суб'єктів, що ускладнювало притік валюти в країну, спричиняло дисбаланс на ринку і створювало умови для послаблення гривні.

Завдяки проведенню НБУ валютних аукціонів (чистий продаж валюти становив 157,5 млн. дол. США за рік), відбулось нарощування резервів у 2015 році на 5,8 млрд. дол. США до 13,3 млрд. дол. США, що становить більше 3 міс. майбутнього імпорту. Проте, слід зазначити, що обсяги імпорту товарів та послуг за 2015 рік скоротились на 30,7% при зменшені експорту – на 27,6%.

Динаміка офіційного кусу гривні до долара США та інтервенцій НБУ

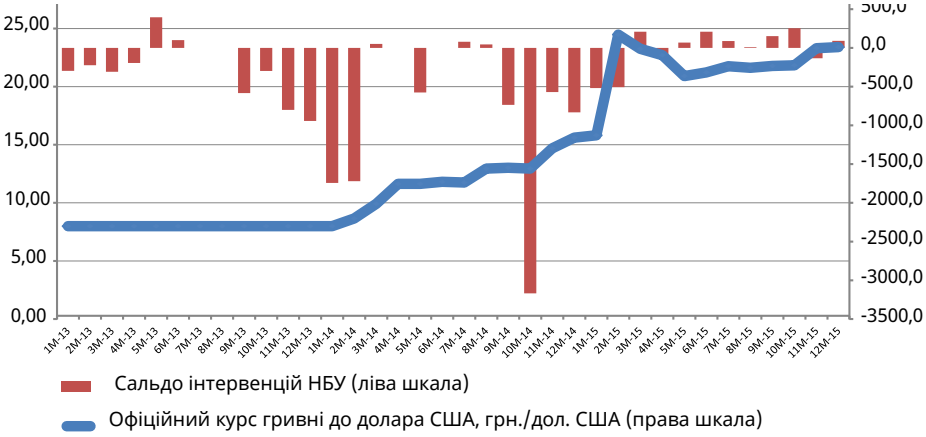

Динаміка міжнародних резервів

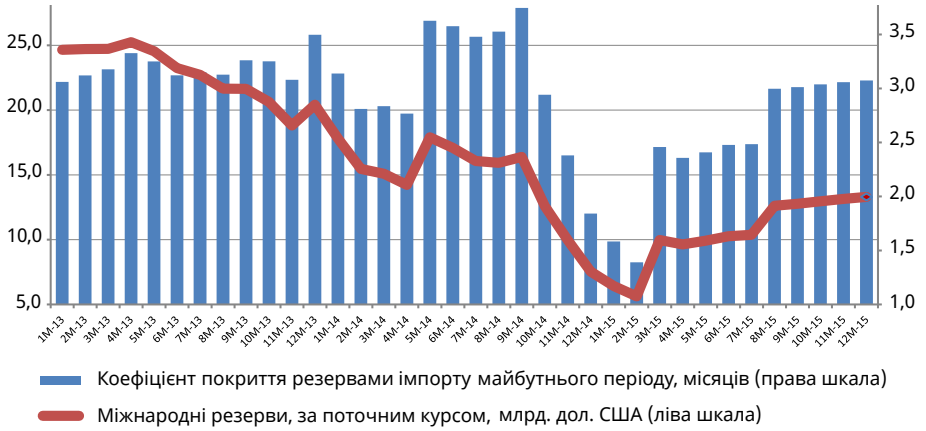

Прогноз

У 2016 році прогнозується девальвація гривні на рівні 35-40% до 33 грн/дол. США на кінець року.

Погіршення стану платіжного балансу, з одного боку, через втрату ринку РФ та логістичні проблеми з поставкою вітчизняної продукції в треті країни світу територією РФ, низький рівень притоку капіталу (зокрема, притік ПІІ в обсязі 3-3,5 млрд. дол. за рік), проблеми з отриманням зовнішнього кредитування (у т. ч. від МВФ), з іншого – збільшення імпорту внаслідок ЗВТ з ЄС та скасування додаткового імпортного мита, вливатиме на посилення девальваційних тенденцій на валютному ринку. В даних умовах, швидше за все, регулятор продовжить політику застосування адміністративних заходів з можливим незначним її послабленням наприкінці року.

ВИСНОВОК

Загалом, 2016 рік, за поточної економічної політики, залишатиметься періодом економічного спаду, який продовжується з середини 2012 року. У 2016 році вітчизняні підприємства відчуватимуть негативні наслідки подальшого погіршення стосунків України з РФ, дефіцит фінансових ресурсів, посилення конкуренції як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Повільні темпи економічних реформ у поєднанні із пасивною позицією держави у питанні стимулювання інвестицій і експорту не створюють підґрунтя для прогнозу зі зміни тенденцій. Вони лише уповільняться, в першу чергу, за рахунок статистичної бази та загального згасання економічної активності.

Прогнозований рівень росту ВВП у наступному році буде у 2-3 рази нижче потенційного рівня ВВП.

Навіть, очікуване нами економічне зростання у 2017 році на рівні 1,5% буде обумовлене не економічними чинниками, а виключно статистичними ефектами (скорочення квартального ВВП).

КОНТАКТИ

Член Правління
Інституту суспільно-економічних досліджень

Анатолій Максюта
maksiuta@ises.org.ua

Експерт з питань
макроекономічної політики
Інституту суспільно-економічних досліджень

Крістіна Аврамченко
avramchenko@ises.org.ua

ІСЕД Інститут суспільно-економічних досліджень

ises.org.ua

Організація здійснює публікацію цих матеріалів виключно з метою інформування громадськості, експертного середовища та представників влади. Згадування конкретних компаній або виробників не пов'язане з жодними суб'єктивними факторами, і жодним чином не свідчить про перевагу одних компаній чи виробників над іншими. Допускаються незначні похибки; організація не може гарантувати, що інформація, яка міститься в цих аналітичних матеріалах, є повною. Організація не несе жодної відповідальності за будь-які можливі наслідки подальшого використання третіми особами цих аналітичних матеріалів.